

OKTOBERI SZALON

Új rendezvénnyel gazdagodott Belgrád kultúrélete: a város felszabadulásának emlékére a Masaryk utcai kiállítási teremben Októberi Szalon néven képzőművészeti kiállítást rendeztek, s ezentúl minden évben megszervezik. Az idei Szalonban 82 művész 150 alkotását állították ki: festményeket, szobrokat, grafikát és faliszőnyegeket.

Lazar Trifunović műkritikus a *NIN*-ben hosszabb bírálatot tett közzé a kiállításról. Az Októberi Szalon, szerinte, a modern szerb képzőművészet történetének legjelentősebb eseménye, mert alkalmas arra, hogy revidéáljunk bizonyos véleményeket, s világosabban meglássuk a követelményeket és lehetőségeinket. A Szalon tanúsága szerint, mondja Trifunović, a mai szerb képzőművészetben három irányzatot különböztethetünk meg: a klasszikus, az absztrakt és a szürrealista irányt. Az idei Szalonban legnagyobb mértékben a tradicionális művészet jutott kifejezésre. Most megállapíthatjuk, mi maradt a régi generációból, hogyan bírták ki a tradicionális festők művei az idővel való összetűközést. Az „aranyos, bolondos harmincas évek” elmúltak, írja Trifunović, más időkét élünk, s ha a művészet lépést akar tartani az idővel, fokozottan figyelnie kell a kor szavára. A régebbi festészetből, amelyet Zora Petrović, Milan Konjović, Stojan Aralica képvisel, csak egy tévhit maradt meg a tiszta színről, melyben azonban senki sem hisz többé. Vannak viszont a tradicionális festészetnek olyan képviselői is, akik nem zárkoztak el a kérdések megoldásától, s ezért ma is frissen hatnak: Gvozdenović, Milunović, Milosavljević, Tabaković, sőt egészen progresszív törekvéseket is kifejezésre juttatnak (Srbinović, Protić és mások).

Absztrakt festészetünk nagyon messze van az európai avantgardizmustól. Képzőművészetünknek ez az iránya két hullámban jelent meg, állítja Trifunović: az első mint a szocialista realizmus visszahatása, dacból, lázadásból, a másik pedig az utóbbi két-három évben került felszínre hosszabb keresés, kísérletezés után. Az utóbbi hazai tapasztalatokból fakadt, s ezért hiteles is.

Az Októberi Szalon azt bizonyítja, véli Trifunović, hogy a szürrealizmus mind jelentősebb irányvá válik. Érdekes, hogy a tárgyak automatizációjának bretoni felfogása már elavult, s átadta helyét újabb, festőibb vállalkozásoknak.

Trifunović hiányolja a merészséget, a régi istenek és bálványok lerombolását a Szalonban kiállított műveken. Művészetünkben sok a biztosság, kevés a kockázat, sok a megalkuvás kevés a bátorság, kevés a lázadó, átkozott kalandor és kutató. Éppen ezért a kritikus felveti a kérdést: vajon a tradicionalizmus jellemző tünete-e művészetünknek? S a Szalonnak, ha más nem is, nagy érdeme, hogy felhívja figyelmünket erre a problémára.

A *Književne novine*ben dr. Katarina Ambrozić, a lap műbírálója foglalkozik az Októberi Szalonnal. Miután sorra vette a kiállító művészeket, és ismertette alkotásaikat, megállapítja, hogy a Szalon legsikerültebb része az, amelyben a grafikai műveket láthatjuk. Cikkekének végén azt ajánlja, hogy a jövőben meghatározott koncepció szerint szervezzék meg ezt a tárlatot. Ily módon a Szalon antológiai-jellegű lenne, művészi színvonala pedig kellő mértékben emelkedne. Evvel elősegítenénk a művek kiválasztását, tárgyilagos értékelését, magát a kiállítást vitálisabbá tennénk, s kisebb lenne annak lehetősége, hogy az egyes új törekvéseket elnémítsák.

EGY MODERN DALMŰ

Luigi Dallapiccola még 1937—39-ben egy különös, újszerű alkotással lepte meg a zenevilágot. Amnyira elütött az opera hagyományos tulajdonságaitól, hogy nem tudtak mit kezdeni vele. A párizsi rádió szimfonikus zenekara tíz évvel ezelőtt előadta, de csupán zenei élményt nyújtott, vizuális élményt nem. Végre most az Opera Comique bemutatta színpadán, és hetek óta nagy sikerrel fut.

A darab tárgyát A. Saint-Exupéry *Éjszakai repülés* című művéből vette, és szövegét ebből állította össze. A polgári repülés hőskorában, 1925-ben játszódik. Hőse a Buenos Aires—Tűzföld-i járat pilótája, aki az Andok Cordillerái felett viharba kerül, és életét veszti. Szerelmes fiatal felesége várja a megérkezését, de hiába. A légiforgalmi társaság felügyelője behívhatja, és közli vele a borzasztó valóságot. Az asszonyka szíve összetörik, de az Európába induló járat percnyi pontossággal éppúgy elindul, mintha nem történt volna semmi, mintha a tűzföldi futár megérkezett volna. A látszólag szenvtelen felügyelő fejezi ki, hogy az emberiség nagy haladó törekvéseinek mindig az előfutárok az áldozatai, de az egyéni tragédiáik feloldódnak a nagy célokért való kitartó erőfeszítésben.

A darabnak van tehát drámai fejleménye, de mincs a színpadon érzékeltethető látványos cselekménye. A szereplők inkább csak eléneklik lírai recitatív szövegeiket. Ezért találók az oratórium műfajába sorolni az alkotást. Ezt a műfajt Händel és Haydn kora óta örökké elavultnak és letűntnek tekintették. Most újjászületéséről beszélnek. Dallapiccola bizonyítja, hogy az oratórium is lehet korszerű. Ez az első dalmű, amelyben a rádió is aktív szerepet játszik. A légitörő üvegfalú felügyelői fülkéjében áll a készülék, és hallani a viharba került repülő jelzéseit, míg egyszer csak nem jön több jelzés, és ebben benne van két emberélet tragédiája: a pilótáé és asszonyáé.

A zenei feldolgozást, amely inkább lírai, mint drámai, igen szépnek tartják. Az egész mű a hősi halált halt pilótáiról, Saint-Exupéry hírnevét öregbíti.

G. Cz. A.

Ljubljanában, Janko Kos és Dominik Smole szerkesztésében, *Perspektive* címmel új irodalmi folyóirat jelent meg. Első, szeptemberi száma sejtetni engedi, hogy az új lap a *Naša sodobnost* ifjonti pandánja lesz. A lap nem közöl ugyan semmiféle irányítató nyilatkozatot — a vezércikk helyén Dane Zajc *Gótikus ablak* című verse áll —, a közlemények címei azonban meg nem alkuvásról tanúskodnak.

Peter Božič *Kívül (Izven)* című regényének első folytatása mellett Veljko Rus a kommunizmus építésének etikai problémáiról szóló cikkét olvashatjuk, amely A. F. Šiškin moszkvai tanárral száll vitába, majd Eliot *Pusztá földjének fordítása* következik. Aleksandar Basin Janez Boljka, az avantgardista szlovén szobrászról ír. Ezután újra egy fordítás következik: Helmuth Schelsky *Soziologie des Sexualität* (A szexuális élet szociológiája) című könyvének töredéke, Janko Kos az ifjú Marxról és a modern időről ír, azután pedig Dominik Smole *Antigone* című drámájának első felvonása következik. A lap irányzata tehát — nyilatkozatok nélkül is — világos.

Még egy új folyóirat került a kezünkbe. Ez — az előbbivel ellentétben — határozottan megjelöli irányát. *Tel auel* (Ilyenolyan) a haladó szellemű *Edition du Seuil* párizsi kiadvállalat körül csoportosuló írók szerkesztésében negyedévenként megjelenő új folyóirat címe. (A cím — egy Nietzsche-idézetből való.) Vezércikke — *Déclaration* (Nyilatkozat) — a politikai nyúgtól és imperatívuszoktól szabaddá tett irodalom mellett, a felelőtlen írók ellen foglal állást.

„Túlságosan is soká uralkodtak az ideológiák a kifejezés fölött” — mondja a vezércikk —, „itt az ideje, hogy véget vessünk ennek a viszonzatlan szerelemnek. Az irodalom az irodalommal, a maga sorsával, a maga problémáival foglalkozzék.” Később ezí mondja a vezércikkíró: „Azokkal sem lesz dolgunk — ezt meg kell mondanunk —, akik telí vannak eszmékkel, de idejüket végtelen és éretlen fecsegéssel töltik...”, mert: „Ma már nem lehet elképzelni az írást anélkül, hogy hatalmát körvonaloznánk, a költészet elképzelhetetlen tárgyilagosság, határozottság nélkül, amely a szellem legmagasabb csúcására állítja. Minden más nem lesz irodalom”.

Hogy mi lesz irodalom, azt világosan láthatjuk az első két füzet tartalmából és a következő számok cikkeinek ismertetéséből. Francis Ponge két írással szerepel, Claud Simon, az „új francia regény” egyik képviselője regénytöredéket közöl, Paul Eluarcé kiadatlan leveleit olvashatjuk, végül Virginia Woolf, T. S. Eliot és John Donne írásainak fordítása következik.

EGY LÁNY ÉS EGY KATONA

A mai németeket gyöttrő bűnhődési komplexus, aminek megnyilatkozásait buzgó figyelemmel kísérjük, most Erich Fried *Ein Soldat und ein Mädchen* (Egy katona és egy leány) című regényében bukkan föl. A fiatal fröt Németországban Dylan Thomas kongeniális fordítójaként és egy verskötet szerzőjeként ismerik. Kétszáz-negyven oldalát kitevő első prózai műve megírásának hat évet szentelt. A regény hangja a végsőkig feszült, még akkor is így érezzük, ha már egyébként hozzászoktunk a háborús bűntényekben vajkáló német írók témáihoz.

Egy amerikai katona — emigráns zsidó — az őrség tagjaként jelen van a bergseni haláltábor háborús gonosztevőinek tárgyalásán. A pör vádlottjai között van Helga, a tábor hajdani

felügyelőnöje is. A katona csak gyűlöletet érez iránta. A leányt halálra ítélik, de közlik vele, hogy teljesítik utolsó kívánságát. Helga görcsös erőfeszítéssel igyekszik megvédeni méltóságát, és a szitkok özönét zúdítja az őt álló katonákra. Az amerikai őr érti a lány német beszédét, és nem tudja fékezni ideges, riadt nevetését. Helga gúnynak veszi a nevetést, és kinyilvánítja utolsó kívánságát: vele akarja tölteni utolsó éjszakáját. A „vereség utáni vágy” szerelemmé változtatja a katona gyűlöletét. Leküzdve minden akadályt, a lánnyal hál, a lánnyal, „sorsával és bűnével”.

A lányt másnap kivégzik, a katona pedig ideggyógyintézetbe kerül.

A regény cselekménye ezzel be is fejeződik — s még csak a könyv egyharmadánál tartunk. A mű további két harmadát a katona följegyzései töltik ki, amelyek részben Helgával való ismeretsége előtt, részben pedig a klinikán, majd elbocsátása után íródtak. Ezek a rövid prózai írások — állapítja meg a *Die Bücher-Kommentare* 3. száma — Kafka szellemében íródtak, de nem epigon-írások, és „a katona lelki vívódásait tükrözik, egy olyan ember gyöttrődését, aki nem érett meg erre a torz sorsra, és összehörök a teher alatt”. A följegyzéseket más és más betűvel szedték, és mindenütt ott vannak mellette a szerző megjegyzései, amelyek „a vallomások képletes özönét”... „megfelelő módon, értelmes nyelvre fordítják le”.

Nyilvánvalóan nem könnyű dolog egy ilyen abszurd történet és egy higgadthangú, magyarázgató, németesen visszás pedantériával leírt beszámoló alapján elképzelni az említett följegyzéseket, a *Die Bücher-Kommentare* azonban azt állítja, hogy Fried „mitologikus, szimbolikus prózája kétségtelenül a fiatal német irodalom legsikeresebb alkotásai közé tartozik”.

A KÖLTŐK HERCEGE?

Jean Cocteau és a francia „költők hercegének” megválasztása körüli botrányok kapcsán a *Figaro Littéraire* szerkesztősége megbeszélésre hívta össze a modern francia költészet irányzatainak képviselőit, hogy megvitassák az esetet. A szokatlanul hosszú vita során sok elvi és egyéni vélemény hangzott el. A legérdekesebb hozzászólás André Breton nyilatkozata volt, amelyet a jelenlévők egyike olvasott föl. Az írásból csak úgy árad a huszas évek forrongásának tüze, amelyben minden modern irányzat fogantatott.

A nyilatkozat így kezdődik: „Tekintettel Cocteau kifejezetten becsülen törekvéseire, hogy költővé nyilvánítsa magát, Aragon, Breton, Soupault, Tzara, Eluard, Péret, Desnos, Artaud, Prévert, Char és később mások is — közös megegyezés alapján — megfogadták, hogy sohasem foglalkoznak vele, semmiféle indokolással sem reagálnak tetteire, még akkor sem, ha k hívóak. Más szempontból nézve a dolgokat megállapítható, hogy az agyonhallgatás teljesítette feladatát, még mindig nem késő azonban végét vetni. Mindenki, aki csak ismerje Apollinaire-t, tudja, hogy Peponot fűzfapoéta képében Cocteau-t ábrázolta”. A nyilatkozat ezután az elhunyt Paul Réverdy véleményét idézi, ami semmivel sem hízelgőbb Cocteau-ra nézve, majd a tanúk neveit sorolja föl, akik mindent bizonyítani tudják.

A nyilatkozat „közönséges csalónak” bélyegzi Cocteau-t, és így fejeződik be: „Cocteau urat 1960-ban a költők hercegévé választani... kihívás mindazzal szemben, ami valaha is mérvadó lehet a költészetben”.

CSÜCS, HATARKŐ

A *Payton Place* (Payton városka) című regényre és a belőle készült filmre az olvasók és a nézők mint könnyű fajsúlyú alkotáásra emlékeznek, amelyben az igazi, művészi feszültséget meglehetősen felszínes szexuális mozzanatok pótolják.

James Kelly a *New York Times Book Review* szeptember 25-i számában figyelmezteti az olvasót a könyv legtöbbször félreismert törekvésére, arra, hogy az író a személyek és események zürzavarával az amerikai vidék szociális problémáinak képét rajzolja meg.

James Kelly mindezt a *Payton Place* szerzőjének, Grace Metalious új könyvének megjelenése kapcsán mondja el. A könyv címe: *The Tight White Collar* (Fehér keménygallér). Ez a regény is egy új-angliai kisváros zárt, furcsa környezetébe viszi el az olvasót.

A regény meséje — egy fiatal tanítópár vergődése az említett környezetben, amelybe kénytelen-kelletlen be kell illeszkednie — ezúttal sem fontos. A lényegesek a vidéki ember egyáltalán nem tündöklő lelkét, szellemét tükröző epizód szereplők életrajzának részletei. Doris Palmer, a köztisztelőben álló matróna holmiféle népszavazást rendez, hogy kitérje a tanítói székből a házaspárt, csak azért, mert megsejtette, hogy a tanító felesége tudomást szerzett a Palmer-család múltjáról. Hasonló céllal, de más okból indít hadjáratot Anthony Cooper, a városkát alapító család utolsó, akaratgyenge sarja. Nyakig süllyed a tanító feleségével folytatott szerelmi viszonyba, majd pénzt, fáradságot nem kímélve, igyekszik kiűzni a városból a házaspárt. Más, részletesen megrajzolt, az elbeszélés fonalához azonban csak lazán kapcsolódó figurák is vannak a regényben, és az író belőlük alakítja ki a regény szellemes, gondosan okadatolt keretét.

James Kelly, a könyv bírálója, a sok dicséret után meggyőződéssel állapítja meg: a *The Tight White Collar* Grace Metalious írásművészetének csúcsa, határköve.

MIODRAG BULATOVIĆ MŰVEI KÜLFOLDON

A belgrádi *Politika* értesülései szerint Miodrag Bulatović műveit több nyelvre lefordították, s nemsokára a külföldi olvasóközönségnek is alkalma lesz megismerkedni a fiatal jugoszláv író alkotásaival.

Stockholmban és Münchenben már megjelent Bulatović *Crveni petao leti prema nebu* c. regénye svéd, illetve német nyelven. Olaszországban a fiatal regényíró három könyvének kiadását készítik: a *Crveni petao leti prema nebu* és a *Vuk i zvano* c. regényt, valamint első könyvét, a *Djavoli dolaze* c. elbeszélés-kötetét.

A legnagyobb sikert, úgy látszik, a *Crveni petao leti prema nebu* c. regénye aratta. Nemsokára spanyolul, angolul és franciául, később pedig dán, holland, finn és norvég nyelven is kiadják. Jövőre Bulatović mindhárom könyve megjelenik az Egyesült Államokban is.

Folyóiratunk 1959. évi 2. száma részletet közölt Bulatović egyik regényéből. A Forum könyvkiadó pedig most készíti a *Crveni petao leti prema nebu* magyar fordításának kiadását.